

'HEDEN IS U EEN REDDER GEBOREN'

Het kerstverhaal is niet het eerste verhaal dat over Jezus is geschreven. Het oudste evangelie - dat van Marcus - kent zelfs nog geen geboorteverhaal over Jezus. Bij de latere evangelies - van Matteüs en Lucas - wordt sterk de indruk gewekt dat het geboorteverhaal vóór het verhaal van het openbare leven van Jezus is geplakt. Alleen in het Lucas-evangelie wordt nog melding gemaakt van de twaalfjarige Jezus. Voor de rest wordt uit zijn jeugd niets verteld. Het kerstverhaal is zeker geen historisch verslag en van de historische kern ervan weten we haast niets zeker. We moeten het kerstverhaal daarom ook lezen vanuit het paasgeloof: de ontdekking en erkenning van Jezus als de levende en de Verlosser.

In dit artikel worden de verschillende verhaalfiguren in het kerstverhaal belicht en in de context geplaatst. Het kerstverhaal klinkt dan veel minder romantisch als vaak wordt gedacht...

Augustus en Jezus: twee tegenspelers

Het is allerminst toevallig, dat we eerst Augustus ontmoeten: de keizer die als een goddelijke Redder en Vredebrenger werd vereerd en wiens troonsbestijging als een verlossend evangelie overal in het Romeinse Rijk werd rondgebazuind (*Pax Romana*). In de woorden van de engel herkennen we dan ook de kwalificaties en titels, die gewoonlijk aan Augustus werden toegekend: vreugdevolle boodschap, redder, vrede. Augustus wordt door de verteller opzettelijk ontluisterd: met onze vraag naar redding en vrede moeten we niet bij de grote keizer zijn, maar bij een machteloos kind.

Het feit dat we via Bethlehem en het geslacht van David zo nadrukkelijk aan de Messias uit het huis van David worden herinnert, past eveneens binnen dit patroon. Vanuit oud-testamentische teksten (zoals Micha 5, 1-4; Jesaja 9, 1-6 en Psalm 72) heeft de verwachte Messias steeds meer de trekken gekregen van een soort goddelijke sprookjesprins, die zich nauwelijks van Augustus onderscheidt. Hij zal de vijanden vernietigen en de vrede vestigen; de welvaart en het welzijn die hij brengt zullen paradisijselijk zijn. Ook deze verwachting is in de boodschap van de engel opgenomen: de Messias, de koning van de vrede, is in de stad van David geboren. Echter niet als een imposante Messias in een prachtig paleis, maar in het armzalig onderkomen van een stal, als een hulpeloos kind.

VOLKSTELLING: DE FEITEN

Gedurende zijn ambtstermijn heeft Augustus driemaal de registratie van zijn gehele rijk verordend: in 28 en 8 vóór Christus en in 14 ná Christus. De telling van 8 vóór Christus vond voor het eerst ook in Syrië plaats. Daarom schrijft Lucas dat het de 'eerste' was.

Wat er allemaal bij zo'n registratie gebeurde en hoe het er daarbij toeging, wordt beschreven door Lactantius:

De tellers verschijnen overal en brengen alles in beroering. De akkers worden stukje voor stukje opgemeten, iedere wijnstok, elke fruitboom en al het vee wordt geteld. In de steden wordt de bevolking uit stad en land bijeengedreven; de marktplaatsen zijn verstopt door al de families die in grote groepen verschijnen. Overal is het geschreeuw te horen van de mensen, die onder foltering en stokslagen verhoord worden. Zonen worden tegen hun vaders uitgespeeld, men prest slaven tot uitspraken tegen hun heren, vrouwen worden tegen mannen opgezet. Als al deze pogingen tevergeefs blijken te zijn, worden de belastingplichtigen gefolterd, tot ze tegen zichzelf getuigen, en als de pijn gezegevierd heeft wordt het bezit, dat deze mensen helemaal niet hebben, opgetekend. Er wordt geen rekening gehouden met ouderdom of gezondheidstoestand. Zieken en gebrekkigen worden met geweld naar voren getrokken, de leeftijd van de minderjarigen wordt verhoogd, die van de ouderen omlaaggebracht. Overal is er gejammer en geschreeuw.

Bethlehem versus Jeruzalem

Dat Bethlehem als geboortestadje zowel bij Lucas als bij Matteüs is aangeduid, dienen we niet te verstaan als bewijs voor de juistheid van de geboorteplaats. Beide schrijvers verwijzen daarbij naar een uitspraak van de profeet Micha - een tijdgenoot van Jesaja - over de ware aard van de verwachte Messias. Micha zag, hoe in Bethlehem een koningszoon geboren zou worden van oeroude davidische afkomst, die herder zou zijn over Israël, die zou optreden met de majesteit van Jahweh en wiens gezag in het teken zou staan van vrede. Micha plaatst tegenover de zelfbewuste hoofdstedelijke macht van het religieuze centrum Jeruzalem het onbeduidende stadje Bethlehem als de plaats waar uiteindelijk het heil begint.

Een kind als Verlosser

Het kind vervult in het kerstverhaal een cruciale rol. Met nadruk wordt er driemaal in vrijwel identieke termen over gesproken: het is doeken gewikkeld en ligt in een kribbe. Eerst wordt de geboorte verhaald, vervolgens heffen de engelen er een lofzang over aan en tenslotte stellen de herders vast dat het teken waarover de engelen spraken klopt: zij vinden het kind, liggend in een kribbe.

Van dit kind wordt even verderop in het Lucas-evangelie gezegd: "Dit kind is bestemd tot val of opstanding van velen in Israël, tot een teken dat weersproken wordt" (Lucas 2, 34). Het gaat dus niet om een baby waar je vertederd naar kunt kijken, maar om wat Jezus zelf aangeeft: "Om aan de armen de Blijde Boodschap te brengen, aan gevangenen hun vrijlating bekend te maken, en aan de blinden, dat zij zullen zien, om verdrukten te laten gaan in vrijheid" (Lucas 4, 18). Dat is waar dit kind voor staat: Heden is u een Redder geboren.

KIND ZIJN IN BIJBELSE TIJDEN

Over kinderen wordt zoveel beweerd: het is nog fris en spontaan, ontwapenend

en vertrouwenwekkend, onbedorven en heeft alle mogelijkheden vóór zich. Wat er van deze nogal romantische visie ook waar moge zijn, voor de oudheid gaat hij volstrekt niet op. In bijbelse tijden is een kind vooral machteloos; het heeft geen stem in het kapittel en telt niet mee. Een kind kan dan ook heel gemakkelijk fungeren als symbool van allen die onaanzienlijk zijn, die met geweld onmondig worden gehouden, die steeds weer het kind van de rekening zijn.

Wie daarom het kerstverhaal goed leest, ontdekt er Gods voorkeur voor de armen en verdrukten in.

Een kribbe in plaats van een herberg

Liggend in een kribbe, een teken van geringheid, van onderdrukking, want voor Hem was er geen plaats in de herberg: zo wordt de Verlosser geboren. De grote belofte van een Redder en een hulpeloos en machteloos kind: een groter contrast is nauwelijks mogelijk.

Voor de Messias is er zelfs in Bethlehem geen plaats in de herberg.

Gerechtigheid en vrede staan in deze wereld niet op de eerste plaats. Jezus - wiens naam betekent: Hij die redt - wordt niet als zodanig herkend: niet in zijn familie, niet in zijn eigen dorp, niet in zijn eigen land. Dat wordt hier al aangekondigd.

Jezus van Nazareth kiest in zijn leven voor de minsten, voor de outcasts, de mensen aan de rand van de samenleving: blinden, melaatsen, kreupelen, weduwen, doofstommen, bezetenen en hoeren. Hij kiest niet voor een veilig bestaan en gaat geen gebaande wegen. Deze mensenzoon heeft zelfs soms geen steen om zijn hoofd op te rusten te leggen.

***alleen
een os kent zijn eigenaar
een ezel de krib van zijn meester
maar
Israël weet van niets
mijn volk heeft geen begrip***

Jesaja 1, 3

Herders vooraan

Herders: dagloners uit de onderste laag van de bevolking, het schorum van de maatschappij, altijd goed voor een oproertje. Verschoppelingen en buitenstaanders. Op bedelaars en mismaakten na de laagste sociale groep. Altijd op de rand van de honger en aan de rand van de samenleving. Een onbetrouwbaar volkje, dat veelal met de nek wordt aangekeken. Het strijkt dus zeer tegen de joodse haren in dat de engel juist aan hen verschijnt en dat zij als

eersten naar de kribbe mogen gaan. Aan gewone, onbeduidende mensen wordt de blijde boodschap het eerst verkondigd. Daar komt geen preekstoel of bijzondere graad van ontwikkeling aan te pas. De herders gaan ook niet naar de tempel, maar gewoon terug naar het veld. Hiermee wordt reeds vooruitgegrepen op wat Jezus in zijn leven gaat doen: hij zoekt contact met de buitenstaanders - tollenaars, zondaars, mensen die buiten het officiële circuit staan, zich niet aan het boekje houden. Aan dat soort mensen wordt de betekenis van het kind verhaald.

Wijzen uit het Oosten

Na het geboorteverhaal volgt het bezoek van de wijzen uit het Oosten. Een prelude, een voorspel op het toestromen van heidenen naar de door joden verwachte Messias van Israël, die echter kwam op een wijze die de joden juist niet hadden verwacht. Het verhaal van de wijzen is daarom tevens een voorspel op de verwerping van Jezus door Jeruzalem. Daarom zegt Matteüs: bij de geboorte van Jezus "schrok Herodes en heel Jeruzalem met hem." De geboorte van Jezus, het eerste kerstfeest, wordt hier kennelijk onomwonden voorgesteld als bedreiging van het joodse establishment, Jeruzalem, van het regentendom: van al wie over medemensen macht uitoefenen, althans in contrast met Gods gezag dat een heerschappij is die mensen tot vrijheid bevrijdt. Het begin van een geschiedenis die de wereld op zijn kop zal zetten en vastliggende, mens-onterende verhoudingen omver zal gooien. Matteüs wil duidelijk maken, dat vreemdelingen Jezus hebben aanvaard en aanbeden en dat zijn eigen volk, zijn vroegere geloofsgenoten, hem weigeren te aanbidden.

De kindermoord

Jezus wordt op wonderbaarlijke wijze gered van het bloedbad dat Herodes aanrichtte. Zijn ouders vluchtten met hem naar Egypte en keerden daarna terug naar Nazareth, een klein dorpje ver van Jeruzalem, temidden van het gewone volk in Galilea, een landstreek die ook al niet zo goed aangeschreven stond: "Uit Nazareth, kan daar iets goed vandaan komen?" (Johannes 1, 46).

Een bloedbad: nog tot op de dag van vandaag worden wij ermee geconfronteerd. Machteloos kijken we naar verbijsterende beelden uit Bosnië en Rwanda, die voorgoed op ons netvlies staan getekend. En is er één werelddeel te noemen, waar niet christenen, vaak in naam van Jezus, mens- en cultuurdodende ravages hebben aangericht, die deze volken ook nu nog pijnlijk tekenen?

Maria: een gewone vrouw uit het volk

Lucas kiest in tegenstelling tot Matteüs een vrouw tot hoofdpersoon in het verhaal. Op zichzelf niet zo ongewoon, doch in de cultuur van toen - waar een vrouw in één adem werd genoemd met ezels en kamelen - bereidt het ons voor op verrassende en vernieuwende gebeurtenissen.

Een maagd wordt zwanger, althans zo luidt de vertaling. Maar toen tussen de jaren 250 en 100 v. Chr. het Oude Testament vanuit het Hebreeuws in het Grieks werd vertaald (de Septuagint) werd het Hebreeuwse woord 'alma' (jong meisje, huwbare vrouw of pasgehuwde vrouw) foutief vertaald met 'parthenos', dat 'maagd' betekent.

Wat is dat nu voor een vrouw, Maria, de moeder van Jezus? In het lied dat later onder de Latijnse naam *Magnificat* bekend werd en dat Maria als haar eigen commentaar op het gebeuren zingt, heeft ze het over de 'geringheid van zijn dienstmaagd'; zo wordt het tenminste altijd vertaald. Maar ook hier gaat het Griekse woord terug op een Hebreeuws woord dat 'onderdrukking' betekent. Het gaat dus over een vrouw van het land die nergens vandaan komt, die niemand is naar de toentertijd geldende sociale maatstaven; die zichzelf als *onderdrukte* beschouwt; voor wie de God van Israël iemand is die volgens dat Magnificat 'machten van de troon naar beneden sleurt en onderdrukten omhoog tilt'. Het gaat dus niet om een of andere lofwaardige eigenschap van Maria, 'nederigheid' of iets dergelijks. Uit de tekst blijkt ook nergens dat ze knielt. In het Magnificat heeft Maria het over God als over haar bevrijder, als haar vrijheid: "Mij geschiedde bevrijding naar uw woord". Daarom begint Lucas zijn verhaal met die vrouw, die vrouwelijke niemand. Niet met een verborgen prinses in een prachtig paleis, maar met een gewone vrouw uit het volk.

Jean Agten is docent godsdienst aan de Pedagogische Hogeschool St. Thomas in Brussel en evenals Jan Simons lid van de redactie van dit tijdschrift.